

نشینه

کتابخانه‌های مدرسه

اکرم عینی

دکتری علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی - رئیس اداره کتابخانه و مرکز اسناد سازمان پژوهش

رسیدگی و نظارت بر مدرسه‌ها را به وزارت معارف سپرد. بنا به بند دوم ماده پنجم این قانون، یکی از وظایف اداره معارف، تشکیل کتابخانه و مجموعه‌های علمی و تاریخی در مدارس بوده است. از آن پس، کتابخانه‌هایی در مدارس تبریز، تهران، و دیگر شهرها ایجاد و بر تعداد آن‌ها افزوده شد. از سال ۱۳۳۱، اداره نگارش وزارت آموزش و پرورش، اقدام به خرید کتاب‌های مناسب نوجوانان برای ارسال به کتابخانه‌های دبیرستان‌ها کرد. در نظامنامه سال ۱۳۰۳ وزارت معارف در بحث تکالیف مربوط به مدیر، تجهیز کتابخانه و نگاهداری از آن گنجانده شده است. در بخش تکالیف دانش‌آموزان نیز آمده بود: دانش‌آموزان در موقع تعطیل حق دارند با اجازه مدیر از کتاب کتابخانه مدرسه استفاده نمایند.

نخستین مدارس دولتی ایران در فاصله سال‌های ۱۳۰۰ تا ۱۳۲۰ ش با عمومی شدن آموزش و پرورش، تأسیس گردیدند ولی در آن‌ها اثری از کتابخانه‌های آموزشی دیده نمی‌شود. در فاصله سال‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۷ با اجباری شدن سوادآموزی و افزایش تعداد مدارس، کتابخانه‌های آموزشی در برخی مدارس به وجود آمدند ولی اغلب فعال نبودند و تنها برخی از آن‌ها،

کتابخانه‌های آموزشی از آغاز تا امروز سیری تکاملی داشته‌اند و در طول سال‌های دراز، با تحولی رو به رشد وضعیت کنونی را پیدا کرده‌اند.

در دایرةالمعارف کتابداری درباره تاریخچه کتابخانه‌های آموزشی این‌گونه آمده است:

پیشینه کتابخانه‌های آموزشی در غرب، به اواسط قرن نوزدهم یا اوایل قرن بیستم بازمی‌گردد و کشورهایی مانند کانادا، ژاپن، کشورهای شمال اروپا، انگلستان، و ایالات متحده پیش قدم بودند. گفته می‌شود قدیمی‌ترین کتابخانه آموزشی در ۱۵۷۸ در انگلستان ایجاد شد. نخستین کتابخانه‌های آموزشی با هدف فراهم کردن مواد کمک‌آموزشی برای پشتیبانی از آموزش رسمی، ترغیب کتابخوانی، و کسب لذت از متون ادبی به وجود آمدند. این کتابخانه‌ها اغلب به صورت منفرد به دانش‌آموزان علاقه‌مند خدمت می‌کردند. در واقع، گسترش سازمان‌یافته کتابخانه‌های آموزشی از نیمه دوم قرن بیستم آغاز شد. در ۱۸۹۵، کتابخانه‌های دبیرستانی رشد قابل توجهی داشتند اما کتابخانه‌های دوره ابتدایی خیلی دیرتر پدید آمدند و پس از جنگ جهانی دوم توسعه یافتند. گسترش همه‌جانبه و نظام‌مند کتابخانه‌های آموزشی در بسیاری از کشورها پس از جنگ جهانی دوم رخ داد. در آسیا و آفریقا نیز کسب استقلال بسیاری از کشورها سبب گسترش آموزش شد که توسعه کتابخانه‌های آموزشی یکی از ابعاد آن است (باب‌الجوائجی، ۱۳۸۱).

وضعیت کتابخانه‌های آموزشی در نظام آموزشی ایران نیز به این ترتیب است:

«براساس اطلاعات دایرةالمعارف کتابداری، قدیمی‌ترین کتابخانه مدرسه‌ای در ایران متعلق به مدرسه ابوحفص فقیه (۲۶۴) هجری قمری بوده که در نیمه قرن سوم قمری در بخارا تأسیس شده است. نخستین کتابخانه آموزشی ایران به معنای جدید هم در ۱۲۸۷ هجری شمسی در مدرسه لقمانیه تأسیس شد. پس از مشروطیت در ۱۲۹۸، مجلس شورای ملی با تصویب «قانون اداری وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه»،

نظیر کتابخانه‌های دبستان فرهاد و دبیرستان‌های البرز و ایران‌زمین، با معیارهای امروزی انطباق داشتند.

راه‌اندازی کتابخانه در دبستان‌ها مورد توجه وزارت فرهنگ و آموزش‌وپرورش بود و از سال ۱۳۳۹ آیین‌نامه‌هایی درباره کتابخانه‌های مدارس تصویب شد. در تیرماه سال ۱۳۴۳ در شورای عالی فرهنگ آیین‌نامه‌ای برای دبستان‌ها تصویب شد که چند ماده آن ویژه برپایی کتابخانه در دبستان‌ها بود.

در سال ۱۳۴۵ آموزش رسمی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های ایران اجرا شد و به این سبب، در سال تحصیلی ۱۳۴۵ - ۱۳۴۶ آیین‌نامه کتابخانه‌های آموزشگاهی به مدت یک سال به شکل آزمایشی در هشت فصل و ۲۰ ماده به تصویب شورای عالی فرهنگ رسید و وزیر وقت دستور به اجرای آن داد. در این آیین‌نامه تعریف کتابخانه و شیوه برپایی و تجهیز آن، سازمان کتابخانه‌ها، شرایط گزینش کتابداران، وظایف کتابداران انجمن کتابخانه‌ها و چگونگی عضویت در کتابخانه‌ها آمده است (رضوی‌زاده، ۱۳۸۳: ۴۷).

قانون مصوب ۱۳۵۷، وجود کتابخانه‌های آموزشگاهی در مدارس را ضروری اعلام کرد و راه‌های تأمین هزینه، مکان، و کتابدار در آن پیش‌بینی شد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، دفتر انتشارات کمک‌آموزشی و کتابخانه‌ها زیر پوشش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی قرار گرفتند و تا سال ۱۳۶۴ جز دفاتر تابع سازمان بودند. امور کتابخانه‌های آموزشگاهی نیز زیر نظر واحد «ادبیات و کتابخانه» اداره کل فرهنگی هنری معاونت پرورشی وزارت آموزش‌وپرورش قرار گرفت و اداره آن‌ها به مربیان پرورشی سپرده شد. در ۱۳۷۱، وزارت آموزش‌وپرورش ملزم شد در نقشه ساختمان، محلی برای کتابخانه در نظر بگیرد و سازمان امور اداری و استخدامی وقت نیز موافقت کرد در مدرسی که حداقل ۲۰۰۰ جلد کتاب دارند، پست سازمانی کتابدار ایجاد شود. همچنین، برای نخستین بار در ۱۳۷۴، ردیف بودجه‌ای به مبلغ ۵ میلیارد ریال برای خرید کتاب برای کتابخانه‌های آموزشگاهی در نظر گرفته شد (باب‌الحوائجی، ۱۳۸۱).

ماده ۱۴ بخشنامه برنامه ساماندهی نیروی انسانی سال تحصیلی ۸۷ - ۸۶، تخصیص حداکثر یک نیروی کتابدار را در مدارس راهنمایی و متوسط با ۳۰۰۰ جلد کتاب، به شرط داشتن کتابخانه مستقل، به ازای حداقل عناوین و موضوعات متناسب با گروه سنی مربوط، اعلام کرده است.^۱

در ماده ۱۴ بخشنامه «کلیات اجرایی الزامات ساماندهی نیروی انسانی ۸۹ - ۹۰» آمده است: «با عنایت به حذف کتابدار از دستورالعمل ساماندهی نیروی انسانی سال تحصیلی ۹۰ - ۸۹ نیروی دارای پست کتابداری پس از تبدیل وضعیت صرفاً در بخش پرورشی به کار گرفته خواهند شد» و با توجه به اینکه وظایف کتابدار در وظایف معاون پرورشی قرار گرفته است، بنابراین، کتابداران نیز می‌توانند به‌عنوان معاون اجرایی انجام وظیفه نمایند.^۲

در شیوه‌نامه چارچوب ساماندهی و مدیریت نیروی انسانی وزارت آموزش‌وپرورش در سال تحصیلی ۹۲ - ۹۱ عنوان فعالیت کتابدار: اداره کتابخانه با توجه به ردیف ۴ بند ب ماده ۱۸ وظایف شورای دانش‌آموزی مصوب دبیرخانه شورای عالی آموزش‌وپرورش به عهده شورای دانش‌آموزی و زیر نظر یکی از مسئولین پرورشی مدرسه خواهد بود.^۳

از این تاریخ به بعد، کتابخانه‌ای مدارس تحت‌نظر معاونت محترم پرورشی اداره و مدیریت می‌شوند و این طرح‌ها با هدف تجهیز کتابخانه‌های مدارس هر سال اجرا می‌گردد:

نمایشگاه «یاد یار مهربان» در سال ۱۳۸۲ به منظور ارتقای فرهنگ مطالعه و کتابخوانی و افزایش سرانه مطالعه در میان دانش‌آموزان از طریق تجهیز کتابخانه‌های مدارس شهر تهران شکل گرفته است. نمایشگاه «یاد یار مهربان»،

با اعتبار تخصیصی برای تجهیز کتابخانه‌های مدارس شهر تهران، در قالب بسته‌های فرهنگی بین مناطق آموزش‌وپرورش شهر تهران توزیع می‌گردد.

جشنواره کتاب رشد نیز هجده سال است که به‌منظور شناسایی و معرفی آثار برتر و تشویق مؤلفان و ناشران کتاب‌های آموزشی و تربیتی مناسب، برگزار می‌شود.

جشنواره دانایی و توانایی با هدف رساندن کتاب‌های مناسب به دست دانش‌آموزان برگزار می‌شود و برای هر گروه سنی ۱۰ عنوان کتاب معرفی می‌گردد.

دانش‌آموزان کتاب‌یار: با توجه به اینکه پُست کتابدار از چندین سال پیش حذف شد و مدارس کتابیار ندارند، پس از آموزش، دانش‌آموزانی با عنوان کتابیار مشغول فعالیت شدند.

* پی‌نوشت‌ها

۱. بخشنامه مصوب ۷۱۰/۴۴ مورخ ۸۶/۶/۲۱ برنامه ساماندهی نیروی انسانی سال تحصیلی ۸۷ - ۸۶. وزارت آموزش‌وپرورش، معاونت برنامه‌ریزی و توسعه مدیریت اداره کل امور اداری.

۲. بخشنامه مصوب ۷۱۰/۲۳ مورخ ۸۹/۴/۳۰ کلیات اجرایی الزامات ساماندهی نیروی انسانی ۹۰ - ۸۹. وزارت آموزش‌وپرورش، معاونت توسعه مدیریت و پشتیبانی.

۳. بخشنامه مصوب ۷۱۰/۷۵ مورخ ۹۰/۱۱/۱۲ شیوه‌نامه چارچوب ساماندهی و مدیریت نیروی انسانی وزارت آموزش‌وپرورش در سال تحصیلی ۹۲ - ۹۱. وزارت آموزش‌وپرورش معاونت توسعه مدیریت و پشتیبانی.

* منابع در دفتر مجله موجود می‌باشد.

**با اجباری شدن
سوادآموزی
کتابخانه‌های
آموزشگاهی در
برخی مدارس به
وجود آمدند ولی
اغلب فعال نبودند**